

HARAM KARIŞIK MAL VE KAZANÇLA İLGİLİ TASARRUFLAR

Yunus KELEŞ^a

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru: 20 Mayıs 2020

Kabul: 29 Aralık 2020

JEL Sınıflandırma:

F19

G40

G32

Z12

Anahtar Kavramlar:

İslam hukuku,
Haram, Faiz, Helal,
Karışık Sermaye,
Temiz Kazanç,
Kirlili Kazanç

ÖZ

Haram mal ve kazançla ilgili farklı konular günümüzde en çok karşılaşılan meselelerin başında gelmektedir. Günümüzde çok yaygınlaşan faiz, karaborsa, gasp, kumar, rüşvet gibi haram sebepleri düşünüldüğünde bu mesele, güncelliği zirve yapan ve sonucu merak edilen önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Temiz ve helal kazanç hassasiyetine sahip insanların doğrudan veya dolaylı muamelelerinde karşılaşılabilecekleri bu tür kirlili kaynaklara karşı nasıl bir tavır alması gerektiği fihhi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür sorunlar gasp, hırsızlık, rüşvet gibi doğrudan zulüm ve haksızlık cihetiyle elde edilen haram malda olabileceği gibi faizli muameleler, hediye, miras gibi yollarla gelen haram malda da olabilir.

Bu tür malların alışverişte bedel olarak kullanılması veya ikram, hediye gibi yollarla elde edilmesi, ticaretle sermaye olarak kullanılması veyahut borç olarak verilmesi gibi durumlarda fıkıh ne demektedir? Sermayesinde haram karışık mal olan bir şirkette çalışan kimsenin aldığı maaşı kendisi için temiz olur mu?

Bu çalışmada haram yollarla elde edilen bir mal üzerinde tasarruf, elinde haram karışık mal bulunan bir kimseyle muamelede bulunmak veya ortaklık yapmak hakkında fakihlerin değerlendirmelerini irdelemeye kafa karışıklıklarını gidermeye çalışacağız. Günümüzde haram-helal hassasiyetinin zayıflamış olduğu gerçeğinden hareketle toplumsal bir hacetin zaruret menzilesinde değerlendirilmesi gerektiğini, doğrudan haram bir muameleyle tevessül edilmediği sürece kısmen malına haram karıştıran kimselerle muamelenin caiz görülebileceğini söylüyoruz.

^a Sorumlu Yazar: Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, E-posta: yukehu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2066-7171>

Kaynak göster: Keleş, Y. (2020). Haram Karışık Mal Ve Kazançla İlgili Tasarruflar. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 6(2) 211-236

© IZU Uluslararası İslam Ekonomi ve Finansı Araştırma ve Uygulama Merkezi. Tüm Hakları Saklıdır.

THE TRANSACTIONS OF HARAM MIXED GOODS AND EARNINGS

Yunus KELEŞ^b

Presidency of Religious Affairs, Turkey

ARTICLE INFO

Article history:

Received: May 20, 2020

Accepted: Dec. 29, 2020

JEL Classification:

F19

G40

G32

Z12

Keywords:

Islamic Law,

Haram, Interest, Halal,

Mixed Capital,

Clean Gain,

Dirty Gain

ABSTRACT

Haram goods and earnings related to different issues are the most common issues today. Considering the reasons of haram such as interest, black market, extortion, gambling and bribery, this issue is an important issue which is the topical and topic. The fiqh problem of people with clean and halal gain sensitivity is to take a stand how should they have behaviour against such dirty sources that they may encounter in direct or indirect treatment. What should be done with haram which is in the hands of someone who has acquired somehow? With such dirty money, can charity work be done? What does fiqh say about the use these dirty winnings as a price of purchase or gift or a capital in trade or as a loan.

In this study, we will try to examine the jurisprudence scientists evaluations on the treatment of a property that is obtained by means of forbidden or their evaluations about to do business with a person with a forbidden property or to make a partnership with him. We have dealt with the issue that there is no independent study in the Turkish literature with an original systematic. We tried to eliminate the confusion.

^b **Corresponding Author:** Dr., Presidency of Religious Affairs, High Council of Religious Affairs, E-mail: yukehu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2066-7171>

To cite this article: Keleş Y. (2020). The Transactions of Haram Mixed Goods and Earnings. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 6(2), 211-236.

© IZU International Research Center for Islamic Economics and Finance. All rights reserved.

GİRİŞ

Haramın ikinci bir zimmete intikali konusu sürekli kafaları meşgul eden, muamele açısından çok merak edilen bir konudur. Öyle ki, bu konuda ifrat ve tefrit açısından kimileri ya vesveseye düşüp şüphe fırtınasına kapılmış ya da ipin ucunu iyice gevşeterek sakıncalı alanın içine düşmüştür. Konu özü itibarıyla bir kimsenin elinde bulunan haram bir mal, para veya menfaatin pazara sürülmesi durumunda bu haram şeylerle alım, satım, ortaklık gibi vesilelerle muameleye karışan kimselerin durumuyla alakalıdır. Yani böyle bir haram malı satın alan ikinci kimsenin durumu nedir? Ya da haram bir mal satış, ortaklık, veraset, hibe, ariyet gibi suretlerde ikinci ve oradan üçüncü şahıslara intikal ettiğinde malın haramlık durumu da intikal eder mi? Fasid bir akitle elde edilen bir malın ticarete kullanılmasıyla elde edilen kârın durumu nedir? Böyle bir malın haramlığı zimmetlerin değişmesiyle zail olur mu? İkinci veya üçüncü zimmetler bu haram malı elde ettikten sonra bu malla ticaret yaptıklarında elde ettikleri kâr temiz olur mu? Eğer temiz olursa bu durum haram malın temizlenmesi için sistematik bir yapıya kavuşturulabilir mi? Eğer temizlenmezse bu durumda haram malın ne yapılması gerekir? Miras yoluyla gelen haram bir mal, mirasçılara helal olur mu?

Yöntem olarak, mezheplerin temel başvuru kaynaklarına müracaat ettik. Bu konuda bulabildiğimiz müstakil çalışmayı ortaya koyan Ahmed el-Baz'ın Ahkâmü'l-mâli'l-haram adlı basılmış eseri öne çıkmaktadır. Ancak konunun asıl merkezini oluşturan batıl, fasid akitlerin sonuçları ve bilhassa Hanefi mezhebinin yaklaşımı hususlarında çok zayıf kaldığı görülmüştür. Bizim bu çalışmamız hem bu eksikliği tamamlamak açısından hem de kendi özgün sistematığı açısından onun çalışmasından bariz bir şekilde ayrılmaktadır. Günümüzde yapılan çalışmalarda kaynaklara yapılan atıfları bizzat yerinde görmeye özen gösterdik. Konuyla ilgili Türkçe ilahiyat çalışmalarında bir çalışmanın olmaması bizi bu işe heyecanla ve azimle sevketti. Konu tabiatı gereği ticari ve iktisadi konularda her zaman karşımıza çıkabilecek bir mahiyet arz etmektedir. Meselenin diğer bir boyutu ise zühd ve takva cihetini ilgilendirdiğinden konu sadece muamele kurallarıyla yetinilecek bir karakterde değildir. Bu nedenle meselenin şüphe ve vera boyutuna da işaret edilmiştir. Konunun tabiatı gereği ticari ve iktisadi konularda her zaman karşımıza çıkabilecek bir mahiyet arz etmektedir.

Özellikle ticaretin ve muamelelerin küresel hale geldiği, faizli işlemlerin kılcal damarlara kadar girdiği günümüzde konunun önemi daha iyi anlaşılmakta, tayyib ve helal kazanç derdi olanların dini hassasiyetlerini dikkate alan çözüm yolları üretmenin zarureti ortada durmaktadır.

Bu araştırmamızda önce haram malın tanımı ve çeşitleri üzerinde durduktan sonra bir kimsenin elindeki malın durumuna göre tamamı haram

olması veya haram karışık olması gibi farklı hallerde onunla muamelenin, hediyesinin, miras olarak intikal etmesinin veya ikramının fikhi boyutunu ele alacağız. Daha sonra da hassas değerlendirme gerektiren güncel konu örneklerini vererek tatbiki bir fikhi değerlendirme yapmaya çalışacağız. Zira bu konu çok defa ölçü ve dengeye oturtulmadığı için ya gereksiz yere yasaklama ya da sakınılması gerektiği halde gevşetme gibi yanlış sonuçlara gidilebilen bir konudur.

1. HARAM MAL KAVRAMI ve ÇEŞİTLERİ

Haram ve helal gibi hükümler, şer'i bir vasıf olarak Şari'in nehyettiği hususlarla irtibatlı olarak mala, menfaate ve kazanca yönelik hususlarda da söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında doğrudan “haram mal” tanımını diyebileceğimiz teknik anlamda bir tanım yapılmamış genel anlamda çerçevesi çizilmekle yetinilmiştir. Mesela, İmam Gazali haram malla ilgili tanımlamada; “rüşvet, faiz, kumar, ihtikar gibi haram yolla kazanılan şeylerdir” şeklinde bir ifade kullanır. Bu itibarla haram mallar zatı (aslı) ve vasfı itibarıyla haram oluşu açısından ikiye ayrılmıştır. Domuz, içki, leş, hırsızlık, rüşvet, gasp gibi sebeplerle elde edilen mallar hem zatı hem vasfı itibarıyla haram mal olurken faiz, kumar, ihtikar gibi sebeplerle elde edilen mallar ise vasfı itibarıyla haram sayılır. Birinciler mülkiyet ifade etmediği gibi üzerinde de tasarrufun caiz olmadığı mallardır. Bunu elinde bulundurana düşen ondan kurtulmaktır. Gasp, rüşvet gibi şeylerde ise malı sahibine iade etmektir. Vasfı itibarıyla haram olanların mülkiyeti ve o mallarda tasarruf konusu ise ihtilafı bir konudur (Hammad, 2001, s. 30).

Bu durumda haram malı şöyle tarif edebiliriz.

Haram mal: *Şer'i yönden meşru görülmeyecek surette kişinin mülkiyetine ya da tazmin sorumluluğuyla zilyedliğine giren aynî, nakdî ve menfaat türü şeylerdir.*

Malın mütekavvim olup olmaması açısından haram lizatıhi ve haram ligayrihi olan mallardan söz edebiliriz. Domuz, pislik, leş, kan gibi şeyler mütekavvim olmadığından haram liaynihi türündendir. Yani bunlar hem aslı hem vasfı itibarıyla haramdırlar. Mütekavvim olmayan bir malın akdin konusu olması butlan ile sonuçlanır. Ancak akdin konusu değil de bedel/semen olması durumunda ise akit fasid olur (Mecelle. md. 212- 371-382). Haram ligayrihi ise, aslı itibarıyla haram olmayan ancak harici bir sebeple malın vasfı sebebiyle şer'in haram kıldığı türlerdir. Gasp ve hırsızlık malı gibi. Bu nedenle bazıları bunu “kazanç sebebiyle haram” veya “sebepleri yüzünden haram” diye tarif eder (el-Baz, 1998 , s. 43). Zira haramlık, mahal olan malda değil ona izafe edilen hal ve fiyledir. (Teftazani, s. 2: 276)

Bir mal üç şekilden biriyle, mâlik sıfatıyla (yedü'l-milk), hukukî bir izne dayanarak (yedü'l-emâne) yahut gasp veya hırsızlık gibi haksız bir fiille (yedü'd-damân) bir kişinin hâkimiyetinde bulunabilir. Bu durumda kazanılması ya da elde edilmesine sebep olan hususlar göz önüne alındığında haram malları şöyle tasnif edebiliriz:

- a. **Mülkiyetin Yokluğu Sebebiyle Elde Edilen Haram Mal:** Hukuka aykırı bir surette elde edilen mal, mülkiyet hakkı doğurmaz ancak zilyedlik söz konusu olur. Rüşvet, gasp, hırsızlık gibi sebeplerle elde edilen mallar, gerçekte mülkiyet ifade etmeyen ama zilyedlik sebebiyle mali sorumluluğu ve tazminatı getiren eylemlerin sonucu olarak elde edilmiş mallardır. Bu nedenle hırsız ya da gâsıp gibi kimselerin aldıklarını aynıyla, aynıyı telef etmişlerse; bu mal misli ise mislini, kıyemi ise kıymetini iade etmeleri vacip olur.
- b. **Şer'an Meşru Olmayan Ama Malikin İzniyle İntikal Eden Mal:** Kumar, kahinlik, falcılık, bağı (fuhuş bedeli) vb. sebeplerle elde edilen mal gibi. Haram malın mirasla intikaliyle, şartları yerine getirilmeden el konulan kayıp malları da bu kısımda inceleyebiliriz. Zira mirasta mal haramken izin şer'i yönden lükata da ise mal helalken menetme şer'i yöndendir. Kumar, fal gibi şeylerden elde edilen kazanç temiz olmadığı için bunlardan Allah hakkı gereği kurtulmak vacip olur. Miras yoluyla gelen haram mala gelince; bu ya rüşvet, gasp gibi haram yollarla murisin kimden elde ettiği bilinen geride bıraktığı mallar yahut murisin yine haram yollarla elde ettiği ama kimden aldığı bilinmeyen mallar olabilir. Fakihler haram yollarla elde ettiğini bildikleri murisin malını mirasçıların alıp alamayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.
- c. **Batıl ve Fasid Akid Sonucu Elde Edilen Mallar:** Faiz, ihtikar, aldatma ve haram bir malın alım satımı gibi sebeplerle elde edilen mallar bu türdendir. Fukaha bu konuda farklı yaklaşımlarda bulunmuş, meseleyi haram malla helal malın karışık olması durumunda haramın ya da helalin çokluğuna göre veya taayyün edip etmemesine göre farklı değerlendirmişlerdir ki ileride bunu ele alacağız. Gerek batıl gerekse fasid akitlerde malın habsiyeti sabittir ama bu tür mallarla yapılan muameleler sonucu elde edilen kârlara da kirlilik (habsiyet) intikal eder mi? Bu tür haram malların mülkiyeti hakkında fakihler hangi görüşleri ileri sürmüşlerdir? Akde hâle getiren fesad unsuru giderilirse veya tazmin gereken yerde tazmin gerçekleşmişse bu kirli mallar tayyib/temiz hale gelir mi?

Zamanla haramın çoğalması, temiz ve helal kazanca dikkatin azalmasına paralel fakihler, görüşler arasından insanları sıkıntı ve meşakkatten kurtaracak tercihlerde bulunmuşlardır. Bu anlamda fesadü'z-zaman sebebiyle bir kısım

fasid akitlerin sonuçları geçerli sayılmış, muâmelelerin mümkün merteye helal tarafına kaydedilmesi imkânı araştırılmıştır. Zamanımızda faizin müessesleşmede yaygın bir ağa sahip olduğu ve geniş kitlelere yaygınlaşma imkânı bulduğu aşikardır. Gerçekten faizin cahiliye dönemindeki gibi her tarafı kapladığı (Dalgın, 2010, s. 88) günümüzde, ticaretten müstağni kalınamayacağına göre bu görüşün öne çıkması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Mecelle Şerhinde insanların muamelelerinin imkân ölçüsünde sıhate hamledilmesinin fesada hamledilmesinden evlâ olduğu belirtilir³ (Haydar, 2016, s. 1:915).

Burada genel bir değerlendirme yapılacak olursa bir müçtehidin görüşüne tabi olarak bir akdin sahih olduğuna itikat ettiği için uygulayan kimsenin kazandığı mal helal olur. Bilahare bu icihadın hatalı olduğunun zahir olmasıyla o maldan elde ettiği kazançları elden çıkarması gerekmez. Gerekli olan artık o muameleyi terk etmesidir. Zira tevil günahı düşüren bir özürdür. Ancak tek şart, bu tevilin bir delile dayanmış olmasıdır.

Fasit akit ile elde edilen bir malın üçüncü bir şahsa satışından veya başka bir malla değişiminden elde edilen kârın durumu hususunda Hanefî fakihleri ikili bir ayırma gitmiştir: Taayyün edenler (kıyemî) ve taayyün etmeyenler (misli). Dirhem, dinar yani şimdiki ifadeyle nakit para ve altını taayyün edilmeyenler, bunun dışındakileri de taayyün edilenler kısmından kabul etmişlerdir. Fasit bir akit ile sahip olunan bir ayndan (maldan) elde edilen kâr habis kabul edilmiş ancak böyle bir akit sonucu alınan paradan (nakitten) elde edilen kâr temiz kabul edilmiştir. Fasid akitler ribâ kapsamında değerlendirildiği için şüphesine itibar edilir ama şüphenin şüphesine itibar edilmez. Çünkü bu durum silsile yoluyla (yani şüphenin şüphesinin şüphesi..şeklinde) devam edeceği için ticaret kapısının kapanma tehlikesi baş gösterir (İbnü'l-Hümmam, ty, s. 6:473-474). Sözelimi bir kişi fasit bir alım-satımla bir mal satın alsın, onu teslim aldıktan sonra satıp kâr etse bu kârı tasadduk etmesi gerekir. Satıcı ise, malın satışından aldığı para ile bir şey satın alsın ve bundan kazançlı çıksa o kazanç onun için tayyibtir (temiz kazanç). Çünkü mal tayin ile belirlenebilir ama dirhem ve dinarlar belirlenemez” (Baberti, s. 6:473). Ancak gaspla elde ettiği malın satışında ise kirlilik her iki durumda da vakidir. Kısacası fakihlerin mahzurlu ya da mubahlığında ihtilaf ettikleri meselelerde hilafın çok zayıf olmaması böylece ittifak edilen bir mahzura vesile olmaması şartıyla kesin haram hükmü verilmez (Maverdi, 2000, s. 297).

³ Bu mana Kerhî'nin Usûlü'nde 6. Aslında *أَنَّ أُمُورَ الْمُسْلِمِينَ مَحْمُولَةٌ عَلَى السَّادَةِ وَالْمُتَّصِلِ حَتَّى يَنْظُرَ غَيْرُهُ* şeklinde ifade edilmiştir. (Kerhi, Ebu'l-Hasen b. Ubeydullah b. Dellâl. *Usûl*. Pezdevî'nin Usulü'yle birlikte. Karaçi: Matbaatu Cavid. tz. 3).

Buna göre mesela, banka kredisi kullanan bir şirket nakdi kullandığında bundan elde ettiği kâr temiz olmaktadır. Ancak aynı kredi kullanmış yani mal almışsa bundan elde edilen kâr temiz olmamakta bu sebeple elden çıkarılması gerekmektedir. Para (lira, dolar, euro, altın) bizzat belirlenemediği için fasit akitle de elde edilse bundan elde edilen kâra şüphenin şüphesi bulaşmaktadır. Ancak bu durum kredi kullanan için faiz sorumluluğunu düşürmez. Sadece ikinci adımda meşru bir ticaretten elde ettiği kârın temizliğinden bahsedilebilir. Zira faiz için yatırılan mevduatların anaparaları faizli kirli bir para olarak değerlendirilmez.

Nakitler (para, altın, döviz vs.) taayyün etmediği için bu anaparalardan istifade ile ticaret yapılırsa hubsiyet intikal etmez. Ancak faizli muamelelerin önünü açmamak, teşvik edici olmamak için siyaset-i şeriyye icabı böyle bir yöntem kaideleştirilip sistematik hale getirilmemelidir. Ancak böyle elde edilen bir anaparayla murabaha veya müşareke yapılması üçüncü şahıs hakkında hükmen bir mâni teşkil etmemektedir.

2. MALINDA HARAM OLANLARLA YAPILAN MUAMELELER

2.1 Malının Tamamı Haramdan Olan Kimselerle Muamele:

Genel olarak fakihler malının tamamı haram olanlarla muameleyi caiz görmemişlerdir. Haram olduğu kesin bilinen bir mal alınmaz. Ayrıca haram bir yolla elde edilmiş olduğu bilinen bir paranın sermayede kullanılması haramı onaylamak ve günahın işlenmesine katkı yapmış anlamına gelmektedir.⁴ Esasen fasit bir yolla alınan paradan elde edilen kârın temiz olması o işlemi caiz hâle getirmemekte ve o kişinin işlediği günahı ortadan kaldırmamaktadır. Üstelik fasid akdin sistematik hale getirilmesi şöyle dursun bu akdin caiz olmayan bir akid olması sebebiyle izalesi esastır, vaciptir (Şürunbilali, s. y.no: 00610; Nevevi, ty., s. 9:343; İbn Müflih, 2003, s. 6: 388-391; Asbahi, 1994, s. 6: 198; Gırnati, 1994, s. 7: 336). Sadece Maliki mezhebinde dört görüşten birinde bir kimsenin zimmetini kapsayan muameleler bulunsa da bu haram mal hakkında mübayaası, hibe etmesi, hibe alması, miras olarak alması ve yemeğinin yenmesi caiz olur, ancak mal aynı olduğunda tazmin etmiş olsa da gâsıp için helal olmaz. Sorumlu olan hibe eden veya satandır. Maliki kaynaklarında geçtiği üzere; elinde haram bir mal bulunan kimse bununla kimseyi alışverişe zorlamadan ev veya elbise alsa üçüncü şahsın bu evi veya elbiseyi bunları haram malla alan şahıstan almasında sakınca olmaz. İbn Rüşd, bu durumda sorumluluğun satıcıda veya

⁴ Bu konuda ayette şöyle ifade buyrulur: "İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir." (Mâide, 5/2)

hibe olsa hibe eden de olacağını belirtir (Gırmati, 1994, s. 6: 593; İbn Rüşd A. e.-H., 2004, s. 18: 564-565).

2.2. Malının Çoğunluğu Haramdan Olan Kimselerle Muamele:

Hanefi mezhebi: Malının çoğu haram olan kimseyle muamele, bizatihi muameleye konu olan malın haram olduğu bilinmediği için doğrudan haram olmaz ama harama düşme tehlikesi olduğu için kerahet vardır (Hamevî, 1985, s. 1: 193; Tahtavi, 1997, s. 35). Malının çoğu haram olan kimse şayet ikram ettiği veya hediye ettiği malın kendisine helal miras, borç tahsili gibi yollardan intikal ettiğini beyan ederse yani çoğu haram olan malıyla bir ilgisinin olmadığını beyan ederse, bu takdirde almakta beis olmaz.

Maliki mezhebi: Maliki fakihleri, malının çoğu haramdan olan kimselerle muameleyi ve hibesinin kabulünü caiz görmezler. İbn Kasım bunu kerahete hamlederken Asbağ haramlığa hamleder. Maliki mezhebinde de malının çoğu haram olan kimse ile muamelenin mekruhluğu öne çıkmaktadır (Desûkî, ty, s. 3: 277).

Şafii Mezhebi: Şafii mezhebinde mesele, zaruret, haciyat ve umum-i belvâ yönü göz önüne alınarak farklı şekilde ele alınmıştır. Neticede Şafii mezhebinde konu bir açıdan vera yönüyle diğer açıdan da kerahet kaydıyla gündeme gelmiştir. Haramın karışması tüm malı haram kılmaz. Bu sebeple elinde helal haram karışık mal olanın malıyla ilgili “bu haramdır” zannıyla istishaba aykırı olarak zanla hareket edilip haramlık hükmü verilemez (Nevevi, ty., s. 9:343-344; 8: 178; Heytemi, 1983, s. 7:180). Kerahet kaydı ise, derecelendirilmiş olup kerahetin şiddetinin artması şüphenin kuvvetine göre belirlenmiştir. Zira bizatihi aynıyla haram olduğu bilinmedikçe haram hükmü verilemez. Yani haram ya da helal olan kısım muamele yapmış olma ihtimali ancak vera açısından kaçınmayı gerektireceği için haramlık hükmüne konu olmaz ancak kerahet kaydı ile yetinilir (İbn Rüşd, ty, s. 1: 556).

Hanbeli mezhebi: Haram ve helal karışık malı olanla muamele, hediyesini kabul, yemeğini yemek, Hanbeli mezhebinde de fetva ve vera açısından ele alınmıştır. Mücerred durumu bilmeme sebebiyle asli ibaha gereği ihtimalle hüküm verilmez. Ancak şüphe sebebiyle kaçınmak evla olur. Malın çoğu haramsa tamamı haram hükmünde olan gibidir (Ruheybani, 1994, s. 5: 233). Konuya asli ibaha çerçevesinde yaklaşan fakihler, Peygamberimizin, Yahudilerle faizli muamele yaptıklarını, içki alıp sattıklarını bildiği halde onlarla ticaret yapmakta olduğunu söyleyerek delil getirmişlerdir. Burada sorumluluk faizli muamele yapanadır, yoksa mubah bir surette alış veriş yapana değildir (Umrani, 2000, s. 5:119).

Mekke döneminde de panayırlarda aynı muameleler yapılıyordu. Ne Peygamberimizin ne de sahabinin: “Bu kafirlerle muamele caiz değildir” dediklerinin işitilmediğini belirten Şevkani, “bu durumda muamelesine zulüm de karışsa bir müslümanla muamelenin caiz olmadığı nasıl söylenebilir?” diyerek en azından bu müslümanın bir kısım haramlara düşse de bir kısmından ictinab edeceğini, dolayısı ile elinde karışık durumda mallar bulunabileceğini belirtir. Zira bir insana ancak bizatihi haram olan bir husus haram olur. Kaçınma hususu ancak vera açısından değerlendirilebilir (Şevkani, ty, s. 483). Bunun gibi Gazali’nin ifadesiyle Emevi döneminde sahabi, bir takım zulüm uygulamaları olduğu halde muameleye devam etmişlerdir. Eğer onlar zulüm ve haram işler karıştığı için ticaret kapısının kapanmasına meydan verselerdi ticaret kapısı kapanır, toplum harap olurdu. Zira bu durumda meşru çare bulamayan insanlar fiska itilmiş ve dinin hükümlerine karşı tamamen gevşetilmiş olurdu (Gazali, 1985, s. 2:104).

2.3. Malının Çoğu Helalden Olan Kimselerle Muamele:

Hanefi mezhebi: Hanefi mezhebinde, malının çoğu helalden olan kimselerle muamelenin, ikram ve hediyesini kabul etmenin mekruhluğu yanında caiz oluşu öne çıkmaktadır. Zira az da olsa malların haramdan tümünden salim olmasının zor olacağını düşünen fakihler, haramın çokluk ve azlığına göre değerlendirme yapmışlardır (İbn Maze, 1424, s. 5:367). Ancak ihtiyata uygun olanın sakınmak olduğunu ifade edenler de olmuştur (Ayni, 2007).

Şafii Mezhebi: Şafii fakihleri, malının kahir ekseriyeti helal olan kimseyle muameleyi caiz görürler. Zira bu durumda da harama tevafuk etmek nadirattan olur. Bin dirhemden birkaçının haram olması gibi. Yani mesele haram, mekruh ve mubah çizgisinde haram oranının azlık veya çokluğuna göre değişim gösterecektir. Yani kerahet derecesi haramın çokluğuna göre şiddetlenecek azlığı durumunda ise hafifleyecektir. Neticede bizatihi haram olduğu bilinmeyen karışık mallarda haramlık hükmü verilmez. Kerahet hükmünün derecesi de haramlığın miktarının az ya da çok olmasına göre artar ya da eksilir (İzz b. Abdüsselam, 1990, s. 1:84-85).

Maliki mezhebi: İbn Kasım, malının çoğu helal olan kimsenin bu malıyla muamele yapmasının, borç olarak kullanmasının, alacak olarak tahsilinin, başkasından hibe ve hediye olarak almasının ve onunla hazırlanan yemeği yemesinin helal olacağı görüşündedir. İbn Vehb ise, muamele hususlarında aksi görüştedir. Asbağ ise, tüm bu durumlarda haramlık hükmü olduğunu ve haram karıştığı için tamamının tasadduk edilmesi gerektiğini söyler. İbn Arabi de, Asbağ’ın görüşünün dinde aşırılık olarak yorumlanacağını söyler. Zira şayi

olan böyle bir durumda temyiz edilememe hususundan maksat o şeyin aynı değil mal olma durumudur (İbnü'l-Arabi, 2002, s. 1:325; Kurtubi, 1964, s. 3:366). Malında az bir kısım haram bulunana gereken şey, tevbe edip bu kısmı malından çıkarması sahibi biliniyorsa ona iade etmesi bilinmiyorsa onun adına tasadduk etmesidir (İbn Rüşd, ty, s. 1:554).

Hanbeli mezhebi: Hanbeli mezhebinde görüş zenginliği bilinen bir husustur. Faizle iştigal edenin yemeğinin yenmeyeceği görüşünde olanlar varken öte yandan malının üçte biri veya çoğu haram olursa caiz olmayacağı zira çoğun bütün hükmünde alınacağı belirtilmiştir. Mezhepte diğer bir görüşte ise; maldaki haramlık çok olsun az olsun mutlak haram olmayacağı ancak haramın oranına göre kerahet derecesinin olacağı söylenmiştir (İbn Müflih, 2003, s. 4: 388-391). Ancak sonra gelen Hanbeli müellifleri caiz olmaması görüşünün şüphelileri terk etme ilkesi gereği tercih edilmesini gerektiğini ancak zaruret durumlarında cevaz yönünün tercih edilebileceğini belirtmişlerdir (İbn Müflih, 2003, s. 4: 390). Hanbeli mezhebindeki bu ihtilaf sadece ikramla ilgili değil aynı zamanda haramla iştigal edenle muamele, sadakasını ve hibesini kabulde de geçerlidir (İbn Müflih, 2003, s. 4: 392). Helal malın çok olması durumunda haram kısmın tasfiyesi ile kalandan istifadenin mümkün olacağı haramın çok olması durumunda ise, hepsinden kaçınılması gerektiği ifade edilmiştir. Ancak Hanbeli fakihleri bu kaçınmanın haramlık cihetinden değil vera cihetinden olduğunu vurgulamışlardır (İbn Müflih, 2003, s. 4: 391-397).

2.4. Malının Durumu Bilinmeyen Veya Şüpheli Olan Kimselerle Muamele

Hanefi Mezhebi: Mezhepte konuyla ilgili benimsenen ilkeye göre; malın doğrudan haramdan olduğu bilinmedikçe bu mal üzerinde muamele yapmak caizdir (Semerkandi, 1386, s. 478). Nitekim İbn Abidin, haramın iki zimmete geçmemesi konusunun bilmeme durumuyla kayıtlı olduğuna dikkat çekmiş, bile bile bunun caiz olmayacağını belirtmiştir (İbn Abidin, 2000, s. 5:97).

Şafii Mezhebi: Mezhepte muamele yapılan malın bizatihi aynıyla haram olduğu bilinmedikçe haram hükmü verilemez. Ancak vera açısından terki evla olur (Nevevi, ty., s. . 9: 344). Eğer şüphe durumu kuvvet kazanırsa en fazla kerahet hükmü verilir (İbn Rüşd, ty, s. 1:556).

Maliki mezhebi: İbn Rüşd, haram malla helal bir malın alınması meselesinde durumu bilip bilmemeye göre farklı üç görüşü zikreder:

- a. Karşı taraf bilsin bilmesin caizdir. İbn Sahnun ve İbn Habibe ait.
- b. Caiz değildir. Sahnuna ait.

c. Satıcı semenin hubsiyetini bilirse caiz, bilmezse caiz değil. İbn Addus'a ait. Zira bilseydi zimmetini haramın kuşattığı kimseyle alışverişe razı olmayabilirdi (İbn Rüşd, ty, s. 1:559, 560).

İki zıt yaklaşımı temsil eden aynı mezhepteki alimlerin bu farklı tutumları, şahsi sorumluluk ilkesiyle, şer ve kötülüğe alet ve yardımcı olmama esasını dikkate alan geniş çerçeveli yaklaşımların bir sonucu olarak düşünülebilir.

Hanbeli mezhebi: Mücerred durumu bilmeme sebebiyle asli ibaha gereği ihtimalle hüküm verilmez. Ancak şüphe sebebiyle kaçınmak evla olur (Ruheybani, 1994, s. 5: 233). İbn Teymiyye, konuyla ilgili zahiri durumda bilinenle bilinmeyi ayrıt etmiş zahirde malın haramdan olduğu bilinmiyorsa alıcı için hem dünyada hem de ahirette bir sorumluluğun olmadığını bu durumda tüm sorumluluğun ve tazminatın satıcıya ait olacağını söyler (İbn Teymiyye, 2005, s. 29:292). İnsanların şüpheli gördüğü fakat kendisince ilmi yönden helal olduğu sabit olan hususta bir sorumluluğu olmaz. Fakat bu durumda insanların ta'nından ve töhmete düşmekten sakınması ırzını koruması açısından isabetli olur (İbn Receb, 2001, s. 201-204).

GENEL DEĞERLENDİRME

Gelirinin tamamını haram yollarla elde eden kurum veya şahıslarla muamele, bunların hediye ve ikramlarının alınması veya bunlarla ortaklık kurulması caiz değildir. Ancak ticari muamele yapılan kimselerin gelirleri tamamı haram kazançlardan değil de diğer helal kazançlarıyla karışık bulunursa bu durumda hüküm de değişecektir. Bir kurum veya şahıs helal işlerin yanı sıra haram yollarla da gelir elde ediyorsa bu tür yerlerle muamele yapmak, ikram ve hediyesini almak veya ortak olmak gibi hususlarda, gelirinin çoğunun haram ya da helal olmasına göre fakihler farklı kanaatlere ulaşmışlardır. Ancak burada ortaklıktan maksadımız elinde haram karışık mal olan birisiyle meşru bir iş üzerinde ortaklıktır yoksa mahzurlu bir işi yapmak üzere ortaklık değildir. Zira mahzurlu bir işi tek başına veya ortak yapmanın hükmünde bir farklılık olmaz.

Mezhepler, malının çoğu haram olan kimseyle muamelenin, bizatihi muameleye konu olan malın haram olduğu bilinmediği için doğrudan haram olmayacağı ama harama düşme tehlikesi olduğu için en azından kerahet hükmünün bulunacağı görüşünde birleşmişlerdir (Hamevî, 1985, s. 1:193; Tahtavi, 1997, s. 35; Desûkî, ty, s. 3: 277; Nevevi, ty., s. 9: 343, 344; 13: 178; İbn Müflih, 2003, s. 4: 390-392).

İlerleyen zamanlarda kaçınılması zor ve karmaşık durumlarla karşılaşan fakihler, helal-haram karışık malların olması durumunda genişlik yoluna

girmişler en azından ruhsat metodunu işletmeye meyletmışlerdir. Tabi ki bunda zaruret, umum-i belva ve fesadüzzaman algısının etkilerini görmek mümkündür. Konu bir açıdan vera yönüyle diğler açıdan da kerahet kaydıyla gündeme gelmiştir. Fakihler, haramlık hükmünün mücerred bir ihtimalle sabit olamayacağını ancak malına haramı karıştıran kimseyle muameleden kaçınmanın dini şüphelerden arındırmak açısından ihtiyati bir hüküm olarak kerahet kaydının getirilmesini uygun görmüşlerdir.

Kerahet kaydı ise, derecelendirilmiş olup kerahetin şiddetinin artması şüphenin kuvvetine göre belirlenmiştir. Zira bizatihi aynıyla haram olduğu bilinmedikçe haram hükmü verilemez. Veranın derecesi müşterinin elindeki miktarda helal ve haramın derecesine göre değişir. Haram kısmı daha çoksa veranın derecesi de o nispette ziyade olur. Maldaki haramın azlığına ya da çokluğuna göre de kerahet derecesi azalır ya da artar. Zira az da olsa malların haramdan tümünden salim olmasının zor olacağını düşünen fakihler, kazançlarının çoğunu helalden elde eden kimselerle muamelenin, bizzat haram kaynaklı taraftan olduğu bilinmedikçe onların ikram ve hediyelerini almanın caiz olacağı kanaatine varmışlardır. Bilhassa taayyün etmeyen para, altın vb. nakitlerde kirlilik veya helallik bunların bizatihi aslında değil vafında yani kazanma yönünde olduğu için iş karşılığı alınan/verilen nakitlerde şüpheye itibar edilmez. Nakitler (para, altın, döviz vs.) taayyün etmediği için bu anaparalardan istifade ile ticaret yapılsa habsiyet/kirlilik intikal etmez. Zira nakitlerde haram olan miktar tasfiye edilerek helal muamelelere devam etmek inkâmı vardır. Bu gibi hususlarda sakınmaya teşvik eden görüşler fetva cihetinden değil vera/takva cihetinden ileri sürülmüştür (İbn Nüceym, 1999, s. 97; Kasani, 1982, s. 5: 144; Zeylai, 1313, s. 6: 67; İbnü'l-Hümmam, ty, s. 6: 473; İzz b. Abdüsselam, 1990, s. 1:84-85). Neticede bizatihi haram olduğu bilinmeyen karışık mallarda malın doğrudan haramdan olduğu bilinmedikçe bu mal üzerinde muamele yapmak caizdir. Eğer şüphe durumu kuvvet kazanırsa en fazla kerahet hükmü verilir.

3. GÜNÜMÜZDE YAYGIN KARŞILAŞILAN MESELELER

Faiz Geliriyle Hayır Yapılabilir mi?

Dinimizde faiz bütün çeşitleriyle yasaklanmıştır. Dolayısıyla nerede olursa olsun faizli işlem yapan kurumlara para yatırılması ve bu paralardan elde edilen faizin herhangi bir ihtiyaç için kullanılması caiz değildir. Her ne şekilde olursa olsun bankaya yatırılmış olan paralar için tahakkuk eden faiz, karşılığında sevap beklemeksizin, fakirlere veya hayır kurumlarına verilmeli ve yapılan bu faizli işlemde dolayı da tevbe edilmelidir. Tevbenin ilk şartı ise, yapılan günaha bir daha dönmemeye azmetmektir. Faiz getirisini hayır

işlerde kullanmak faiz günahını kapatmaz. Hatta hayır işleri için faiz elde etmeye çalışmakta iki büyük günah vardır. Birincisi faiz günahı diğeri ise haram parayla hayır yapmaya niyet etme günahıdır. Öte yandan haram paranın zekâtı da olmaz. Zira zekât helal kazancın arınması için yapılan bir ibadettir. Zaten kendisi haram olan bir kazancı zekât da paklamaya kafi değildir. Bu itibarla faizin her türlüünden sakınmak gerekir.

Haram Maldan Elde Edilen Kazancın Hükmü Nedir?

Kumar, faiz, içki satışı, rüşvet gibi yollarla kazanç sağlayıp bunlarla geçinen veya kazandıklarını biriktirenlerin bu paralarla helal bir ticaret yapıp yapamayacağını inceleyen fakihler, batıl yolla elde edilen bu tür kazançların mütekavvim olsun olmasın haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu tür kazançlar hakkında yapılması gereken tevbe etmek ve tasadduk yoluyla bu haram kazançtan kurtulmaktır. Ancak başka geliri olmayan bir kimse ise; temiz kazanç elde etmeye başlayana kadar ihtiyaç miktarı bu kirli paradan kullanılabilir. Buna göre, bu kimse helal bir yoldan kazanç elde etme imkânı bulursa veya borçlanma yoluyla sermaye elde ederek temiz kazanç imkanı elde edebilirse bu helal olmayan kirli paradan tasaddukla kurtulması doğru olmalıdır. Ancak böyle bir imkân bulamayan kimseye de tüm elindeki malı tasadduk etmesini söyleyerek kaldıramayacağı bir yük yüklemek ve onu tümünden fakrû zaruret içine itelemek isabetli olmaz. Zira tevbe etmek isteyen bir kimse, tevbesiyle meşakkatin içine düşeceğini görürse tevbeden uzaklaşıp soğuyabilir. Bu durumda bu kirli paradan da olsa oluşturduğu sermaye ile helal bir ticaret yapabilir. Bilahare eline imkan geçince temiz olmayan sermaye miktarını tasadduk ederek malını temizlemiş olur, kazancı da kendisine helal olur (İbn Teymiyye, 2005, s. 29: 308-309; 22:2). Ancak burada kastedilen durum tevbe etmek isteyenle ilgili olsa gerektir. Yoksa bu tür kazançlara devam eden kimse açısından paradaki kirlilik hükmü devam eder.

Bu durumda yaptığı hatalara tevbe etmek ve bir daha dönmemeye azmetmek kaydıyla başkaca temiz bir sermaye veya borç bulma imkânı olmayan kimse elindeki bu kirli sermayeyle yaptığı helal ticaretten elde ettiği kârı sermaye haline getirebilir. Ancak yapması gereken ilk fırsatta kirli olan ana sermayeyi sevap beklemeden amme menfaatine veya fukaraya tasadduk ederek sermayesini kirli paradan temizlemesi gerekir. Eğer daha baştan temiz bir sermaye veya borçla oluşturulacak bir sermaye imkânı bulursa bu kirli parayı sermaye yapmadan tamamını tasadduk veya amme cihetine sarf ederek kurtulmalıdır.

Haram Maldan İkrâm Edenin İkrâmı Kabul Edilir Mi?

Kesin olarak bilmek kaydıyla, kazancının tamamı haram olan bir kimsenin ikramını veya hediyesini kabul etmek caiz değildir. Böyle bir ikramı veya hediye kabul durumunda, bu ikramın veya hediye -fitneye veya insani ilişkilerinin bozulmasına sebep olmayacaksa- iade edilmesi veya fakirlere tasadduk edilmesi gerekir. Fitne söz konusu ise, bu durumda yememek kaydıyla idare-i maslahat icabı ikram veya hediye alınıp bilahare fakirlere verilmelidir. Kazancının çoğunluğu haramdan oluştuğu bilinen bir kimsenin ikramı ve hediyesini kabul etmeyi de yine alimlerimiz uygun görmemişlerdir. Ancak kazancının çoğunluğu helal olmakla birlikte bunun içerisinde haram kazancın da olduğu bilinen bir kimsenin ikramı ve hediyesi kabul edilebilir. Buna göre, yapılan herhangi bir ikramın haram olduğu konusunda kesin bir bilgi yoksa ona haram mı helal mi diye şüphe ile bakmak doğru değildir. Çünkü insanlar genelde helal kazanmak için uğraş verirler. Ancak haram, helal hassasiyeti göstermediği için haramdan kazancın normal ve yaygın olduğu bir yerde yapılan ikramın haramdan mı helalden mi olduğu bilinmiyor ise galib durum dikkate alınarak sakınmak isabetli olur. Malının çoğu helal olduğunda veya çoğu haram olsa bile ikram ettiği bir ürünün bizzat helalden olduğu bilindiğinde o kişinin ikramı/hibesi kabul edilebilir.

Faizli kredi ile kurulan iş ya da yapılan ticaretten elde edilen kazancın hükmü nedir?

Dinimize göre bir kazancın helal ve temiz olabilmesi için dinen meşru olan iş ve faaliyetlerden elde edilmiş olması gerekir. Meşru olmayan iş ve faaliyetlerden gelir elde etmek haram olduğu gibi bu yollarla kazanılan mal veya paranın o kişilerce kullanılması da caiz olmaz. Ancak haram yolla kazanç elde etmekle haram bir muamele sonucu elde edilen borç paranın ticarete kullanılması arasında fark vardır. Birinci yöntemle kazanç sağlayıp kazandıkları bu paralarla helal bir ticaret yapıp yapamayacağını inceleyen fakihler, batıl yolla elde edilen bu tür kazançların haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Sözgelimi, faiz geliri, kumar, içki, hile vb. yöntemlerle elde edilen kazançlar böyledir. İkinci durumda ise harama yani günaha düşmüş olmakla birlikte elde edilen borcun bizi kendisinin değil yapılan muamelenin haram oluşu dikkate alınarak farklı hükme tabi kılınmıştır.

Şöyle ki; faiz gibi haram bir yolla borç alarak bunu ev-araba alma veya iş kurma maksatlı kullanmak haram olmakla birlikte, alınan bu gibi malların meşru işler için kullanılması veya kiraya verilmesi haram olarak nitelenmez. Faizli bir kredi ile sahip olunan bir paradan oluşturulan sermaye ile helal bir iş üzerinde elde edilen kâr, temiz kabul edilmiştir. Para (lira, dolar, euro, altın

vs.) bizzat taayyün etmediği için fasid akitle de elde edilse, bundan elde edilen kâra şüphenin şüphesi bulaşmaktadır. Bu ise dikkate alınmamakta bu sebeple elde edilen kâr, temiz kabul edilmektedir. Ancak bu durum kredi kullanan için faiz sorumluluğunu düşürmez. Sadece ikinci adımda meşru bir ticaretten elde ettiği kârın temizliğinden bahsedilebilir. Zira faiz için yatırılan mevduatların anaparaları faizli bir para olarak değerlendirilmez. Burada faiz olan krediyi veren yere ödenen fazlalıktır. Bunu ise krediyi alan değil veren elde etmekte, krediyi alanın diğer tarafta yaptığı meşru ticaretle bu faiz gelirinin ilgisi bulunmamaktadır.

Artık bir şekilde krediyle oluşturulan bu sermayeden meşru iş mukabili elde edilen kazanç sermayede kullanılabilir. Zira akit, fasid akitle elde edilen paraya değil onun zimmette oluşturduğu mislince deyne taalluk eder. Sözgelimi; bankadan nakit alınan faizli kredi 50.000 TL olsun. Bunun üzerine ödenen 25.000 TL ise faiz hükmünde olup bunu kredi alan değil banka almış olduğundan faizden arınma sorumluluğu bankaya aittir. Krediyi alan ise, faiz işlemine taraf olduğu için günaha girmiş olup tövbe etmelidir. Krediyi alanın ise, faiz getirisi elde etmediği için anaparadan arınma diye bir sorumluluğu olmaz. Ancak bu durum, faizli kredi almayı meşru hale getirmeyeceğinden faizli muamelelerin önünü açmamak, teşvik edici olmamak için siyaset-i şeriyye icabı böyle bir yöntem kaidleştirilmemelidir. Bunun vebalinden kurtulmak için de tövbe etmeli ve bir daha krediye başvurmamaya azmetmelidir.

Fakat bir kimse ya da şirket bankadan aynî kredi kullanmış yani faiz karşılığı mal almışsa bundan elde edilen kâr temiz olmamakta bu sebeple elden çıkarılması gerekmektedir. Zira ev, araba taayyün eden bir mal olduğundan akdin fesadı zimmette değil bizatihi bu malda yerleşmiş olur. Zira burada nakit değil mal akdin konusu olmuştur. Bunun tasadduk edilmesi gerekir. Ama anaparası krediyi alanın olur.

Öte taraftan Hanefilerden İmam Züfer ve İmam Şafii gibi diğer mezhep imamaları her halükârda faiz gibi fasid muamele sonucu elde edilen kârı temiz kabul etmediklerinden ihtiyaten kredi ile alınan ev/araba vb. malların ticaretinden elde edilen kârın tasadduk edilmesi tercih edilir. Anaparası krediyi alanındır. Zira onlara göre, nakit paralar da diğer mallar gibi taayyün eder. Tabi ki bu kâr tasadduk edildikten sonra elde kalan anapara artık temiz olacağından bilahare bununla yapılan meşru ticaretten elde edilen kâr da temiz ve helal olacaktır.

Bankada Çalışmanın Hükmü Nedir?

Faizle işigal eden bankaların kazançları tek tip değildir. Bu bankaların faiz yanında havale, eft, tahsilat, teminat gibi değişik hizmetleri karşılığında aldıkları helal kazançlar da bulunmaktadır. Ancak yekûn açısından gelirlerinin çoğunun faizden elde edildiği de bir gerçektir. Bankada çalışanlar açısından da durum tek tip değildir. Bankada doğrudan faizli işlemleri tatbik eden personel olduğu gibi faizli işlemlerde görev almayan bankanın diğer kalemlerinde çalışanlar da vardır. Bunun gibi görev değişikliği ile aynı personel bazen bu işte bazen de faiz işlerinde görev alabilmektedir. Yani yeknasak bir durum yoktur. Bir görevlinin her zaman haram işle meşgul olduğunu kestirip atmamak mümkün olmadığı gibi haramla hiç işinin olmadığını söylemek de mümkün olmayabilmektedir. Yani iç içe girift bir durum söz konusudur. Burada personel bir nevi ecir konumunda iş akdi çerçevesinde kira/icare sözleşmesiyle çalışmaktadır. Bu durumda kira sözleşmesinin mahalli haram olduğunda akit batıl olduğundan kazanç da helal olmayacaktır. Bankanın durumu da haram ve helal malları karışık olan tüccar konumundadır (Baz, 1998, s. 274-276). Ancak bankalarda çalışan kimselerin faiz muamelesi yanında dinen meşru olan işleri de yaptıkları bilindiğinden tüm gelirlerinin haram olduğunu söylemek isabetli olmaz. Onun için almış oldukları maaş/ücret belli bir emek karşılığı olduğu için tamamen gayrimeşru olarak nitelendirilemez. Tabi ki bu kazancın tamamen temiz olduğu da iddia edilemez. Bu durumda zaruret ya da bu mertebede hacet içinde olan kimsenin başka bir iş bulamadığı takdirde geçici olarak, temiz bir iş bulana kadar bankada çalışması kerahetle birlikte caiz görülebilir. Ama başka alternatifler varken veya arandığında başka iş imkanları bulunabileceksen sırf rahatlık, maaşının iyi olması gibi hususlar burada çalışmayı meşru kılmaz.

Haram Parayı Borç Olarak Alıp Kullanmak Helal midir?

Kumar, içki satışı, rüşvet gibi yollarla kazanç sağlayıp bunlarla geçinen veya kazandıklarını biriktirenlerin bu paralarla helal bir ticaret yapıp yapamayacağını inceleyen fakihler, batıl yolla elde edilen bu tür kazançların mütekavvim olsun olmasın haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu tür kazançlar hakkında yapılması gereken tevbe etmek ve tasadduk yoluyla bu haram kazançtan kurtulmaktır. Ancak başka geliri olmayan bir kimse ise temiz kazanç elde etmeye başlayana kadar ihtiyaç miktarı bu kirli paradan kullanılabilir.

Bu kirli parayı kazanan açısından durum böyle olunca ondan borç alan kimse açısından hüküm daha hafifler. Bu itibarla başka bir kaynaktan borç bulabilen kimse bu kirli para sahibinden borç almamalıdır. Eğer başka imkânı yoksa aldığı borçla yaptığı meşru işler kendisi için haram olmaz.

Katılım Ortaklığı Havuzlarına Haram Para Girse Bu Diğer Ortaklara Sirayet Eder Mi?

Özellikle günümüzde çok kolay ve yaygın hale gelen bankacılık ve katılım ortaklıkları ağı sebebiyle havuza giren paraların tamamının helal menşeli olduğunu söyleme imkânı yoktur. Bu kadar yoğun ve hızlı muamelelerin olduğu küresel piyasada haramın karışması kaçınılmazdır. Bu durumda katılım ortaklığı esasıyla çalışan kurumların haram kazançtan elde edildiği bilinen kaynakları kabul etmemeleri gerekir. Genelde helal-haram hassasiyeti olan insanların katılım ortaklığı sistemine yöneldiği düşünülürse katılım fonlarındaki birikimin çoğunun helal olduğunu varsayabiliriz. Ancak bilmeden ve fark edilmeden bir şekilde haram kaynaklı fonlar da havuza girmişse bu durumda çoğunun hükmüne bakarak muamelenin caiz olacağını söyleyebiliriz. Zira bilmeden ikinci bir zimmete geçen haramdan elde edilen kaynak bu ikinci zimmet açısından haramlık hükmünü intikal ettirmez.

Faizle Borç Kapatmanın Hükmü Nedir?

İslam dini faizle borç almayı haram kıldığı gibi, faizle borç vermeyi de haram kılmıştır. Çünkü faizde mutlaka kaybeden ve zarar gören bir taraf olmaktadır. Faiz karşılığı para toplayan kuruluşlar, bu paraları kredi olarak daha yüksek faizle sermayeye ihtiyacı olan üretici kesime veriyorlar. Ekonomik krizler ortaya çıktığında da sistem kitlenip hem firmaların hem de bankaların batması kaçınılmaz oluyor. Krizler ise, sermayenin reel üretimde değerlendirilmemesi, uluslararası sermaye hareketlerinde manipülasyonlar, bankacılık sisteminin sorunlu yapı, yanlış ekonomi politikaları vb. sebeplerle ortaya çıkmaktadır. (Balı & Büyükşalvarcı, 2011, s. 8). Görüldüğü gibi faizden tüm toplum zarar görmektedir. Faizli kredi kullanan reel sektör, banka borçları nedeniyle büyük sıkıntılar yaşarken; onlara borç veren ve yüksek oranda faizli kredi kullandıran bankalar da benzer sıkıntıları yaşıyorlar. Bu zararların asıl yansıması ise toplumda görülüyor. İslam ise, ne "zarar vermek, ne de zararı zararlarla karşılamak vardır." prensibini getirdiği için, taraflardan birinin veya hepsinin zararına yol açan faizi yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de faiz yiyene ve yedirene, faizli muamelelerin şahitlerine ve katibine lanet etmiştir (Müslim, Müsakat, 106; Tirmizi, Buyu', 2). Buna göre eğer bir Müslüman, faiz vb. bir günah işlemişse bundan dolayı tövbe etmeli ve işlediği günaha derhal son vermelidir. Ayrıca unutulmamalı ki, bir haramdan kurtulmak için başka bir harama bulaşmak caiz değildir. Dolayısıyla eski kredi borçlarını kapatmak amacıyla da olsa tekrar faizli kredi çekmek haram olup yeniden aynı günahı tekrar etmek demektir.

Haram Maldan Alacağın Tahsili Caiz midir?

Borçlu bir kimse elde ettiği haram malla borcunu ödese bu durumda alacaklının bu durumu bilerek alacağını bu maldan tahsil edip edemeyeceği de hilaf konusu olmuştur. Hanefilerden İmam Muhammed, bu durumda alacaklının kazâen borcunu tahsil edebileceğini ama diyaneten almasının uygun olmadığını ileri sürmüştür. Ancak alacaklı kazâi bir muhakeme sonucu olmuş da hâkim tahakkuk ettirmişse bu durumda geri çevirmez, alır. Eğer hâkim kararı olmadan borçlu öderse, diyaneten bunu geri çevirmesi gerekir. Zira bu bir nevi gasp malı hükmündedir. Gasp için gereken malın sahibine iadesi olup alacaklı böyle bir malın sarf yeri olmaya ehil değildir (Semerkandi, 1386, s. 381).

Malikilerden İbn Vehb, haram kazancından borcunu ödemek isteyenine verdiği alacaklının almasının caiz olmadığını belirtir. Asbağ da bu görüştedir. İbn Rüşd de, faiz, içki ticareti gibi işlerden kazanan bir Müslümanın bu gibi işleri yapan bir Hristiyandan daha fena bir iş yaptığına dikkat çekerek böyle bir Müslümanın haram malından alacağın tahsilini, ortaklık kurmayı ve ikramını yemeyi caiz görmez. Zira Müslüman olmayan bir kimse, fûruatla mesul olmaması sebebiyle bu gibi işleri yaparken Müslüman olması halinde elindeki kendisi için temiz olur. Oysa Müslüman olan için bunun temiz olması söz konusu değildir. İmam Malik ise, bunu mekruh görmektedir. İbn Kasım ise, borçlunun malının çoğu helalden ise bu durumda alacaklının karışık maldan borçlunun eda ettiği alacağını tahsil edebileceğini söyler (Karafi, 1994, s. 8:317; İbn Rüşd E. V.-H., 1988, s. 18: 515). İbn Teymiyye ise, bu konunun alacaklının durumu bilip bilmemesine göre farklılık arz edeceğini söyler. Eğer alacaklı bilse ki borçlu borcunu gasp, ihanet, hırsızlık gibi haram bir kazançtan ödüyor bu durumda bunu alması helal olmaz. Zira bu malın asıl sahibine iade edilmesi gerekir. Eğer bir bilgisi yoksa asli ibaha gereği Müslümanın elindeki malın ona ait olduğuna hükmedileceği için tahsil eder ve durumu da sorup soruşturması gerekmez. Eğer haram ve helal karışık bir mal ise, alacaklı alacağını bu karışık maldan tahsil edebilir. Zira mazlumların hakkı borçlunun zimmetinde sabit olup malın bizatihi kendisinde değildir (İbn Teymiyye, 2005, s. 29:242, 323).

Bu hususta tek kalemde fetva vermek isabetli olmayacaktır. Kısaca eğer gasp, hırsızlık gibi sahibine iade edilmesi vacip bir mal olursa alacaklının bunu almasının helal olmayacağı ama sahibi belli olmayan faizli muamele, piyango gibi işlerden elde edilen mallardan ise alabileceği söylenebilir (Baz, 1998, s. 320).

Gayrimüslimle Ortaklık Yapılabilir mi?

Fakihler Müslümanın gayrimüslimle ortalığı hususunda tafsilata göre farklı neticelere ulaşmışlardır. Vekaletle ehil olanın şirkete de ehil olması ilkesinden hareketle genel manada gayrimüslimle ortaklık caizdir (Kasani, 1982, s. 6: 63). Ancak bu mutlak olarak ele alınmamış belli şartlarla çerçevelenmiştir. Hanefi mezhebinde mufavada dışındaki şirket türlerinde gayrimüslimle ortaklık caizdir (Şeyhizade, 1998, s. 1: 717). Şafii ve bazı Maliki alimlerine göre, gayrimüslimle şirket mekruhtur (Heytemi, Tuhfetü'l- Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc, 1983, s. 5:285). Hanbeli mezhebinde ise, ortaklık ehl-i kitapla caiz, diğer gayrimüslimlerle mekruhtur. Ancak caiz olanda tasarruf yetkisinin Müslümanda olması gerekir. Zira ancak bu takdirde fasid muamelelerden emin olunması mümkündür (Buhuti, 1430, s. 3: 96; İbn Neccar, 1999, s. 3:5). İbn Teymiyye ise, aslının haram olduğu bilinmedikçe gayrimüslimlerin ellerindeki mallar hakkında alışverişin hilafsız caiz olduğunu belirtir (İbn Teymiyye, 2005, s. 29: 327). Bu görüşlerden genel bir sonuç çıkarmak gerekirse, ulemanın kafirle muamelede bulunmayı yasak olan velayet türünden görmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira kerahet görüşlerinin delillerinde haram işlere düşme tehlikesine dikkat çekilmekte iken (İbn Ebi Şeybe, 1409, s. Büyü ve Akdiye. 3) caiz görenlerin delillerinde bizzat tatbik edilmiş örnekler bulunmaktadır (Buhari, Müzaraa. 9; İbn Mace, Rehin. 1).

SONUÇ

Fakihler, haramlık hükmünün mücerred bir ihtimalle sabit olamayacağını ancak malına haramı karıştıran kimseyle muameleden kaçınmanın dini şüphelerden arındırmak açısından ihtiyati bir hüküm olarak kerahet kaydının getirilmesini uygun görmüşlerdir.

Kerahet kaydı ise, derecelendirilmiş olup kerahetin şiddetinin artması şüphenin kuvvetine göre belirlenmiştir. Zira bizatihi aynıyla haram olduğu bilinmedikçe haram hükmü verilemez. Zira bilmeden ikinci bir zimmete geçen haramdan elde edilen kaynak bu ikinci zimmet açısından haramlık hükmünü intikal ettirmez. Üstelik doğrudan bu kazançla ilgisi olmayan üçüncü şahısların yaptıkları meşru işler karşılığında taayyün etmeyen nakitler şeklinde bedel almalarında sakınca yoktur.

Bu durumda malının çoğunu haramdan elde eden kurum veya şahıslarla muameleden kaçınmak kerahetten sakınmak açısından doğru olur. Ancak kazancına helal yanında az bir miktar haram karıştıran bir firma veya şahısla haram olan bir ticari faaliyeti ilgilendirmeyen meşru bir iş üzerinde akid kurarak gelir elde etmek caizdir. Zira haram yolla kazanılan para bunu

kazanana haram olur. Bizatihi gasp, hırsızlık gibi başkasının hakkı tahakkuk etmedikçe onun çoğu helal olan helal-haram karışık parasından meşru muamele ve iş karşılığı ücretlerini alan veya muamelede bulunan diğer şahıslar onun bu günahına iştirak etmiş olmaz. Ancak bu durumla haram bir muamele üzerinde ortak olmayı birbirine karıştırmamak gerekir. Sözelimi faiz getirisi olan bir işte malında az ya da çok haram karışmış bir kimse ile malı helal olan kimsenin ortak olması başka bu kimselerin birbirlerinden meşru bir iş ya da mal karşılığı ticaret yapması başka şeylerdir. Haram bir kazanç ya da iş üzerinde ortak olmak malının helal olanlar için bile haramlıkla hükmedilirken malında haram karışık olan birinden meşru bir iş ya da mal karşılığı ticaret yapmak yukarıdaki tafsilata göre hüküm alır.

Velhasıl haram mal edinmeye sevkeden kazanç ve sebepler, Allah Teala'nın razı olmadığı fiiller cümlesinden olduğu için titiz ve hassas olunması gereken bir husustur. Müslümanın insan olması itibarıyla günaha düşmesi olabilecek şeylerdendir. Ferdi olarak günaha girmek başka bir şey günahı sürekli hale gelecek bir sistematiğe sokarak her seferinde hem temizlenmeyi hem işlemi sürdürmeyi iltizam etmek başka bir şeydir. Bu itibarla Müslümana düşen günahı tevbe ve istiğfar ederek alternatif temiz kazanç yollarına yönelmesi, kendisini sürekli bir zaruret döngüsüne hapsedmemesi ve bu yönelişin bereketiyle mutlaka kendisine çıkış yollarının açılacağına inanmasıdır. Takva, haramdan arınmış temiz bir kazanç için gayret etmeyi, daha çok kazanma daha fazla ciro yapma gibi mazeret olmayacak sebeplerle haramın muamelelerine karışmasına mâni olmayı gerektirir. Ancak bilinmeden veya muamelelerin karmaşıklığı içerisinde sehven oluşabilecek hatalardan da bir an önce dönmek gerekir. Tüm çabalara rağmen muamele yapılan kimselerin mallarındaki karışık durumlardan kaçınma imkânı olmadığına ise yukarıda tafsilatını verdiğimiz üzere en az mahzurlu olanı tercih etmeye gayret etmelidir.

KAYNAKÇA

- Asbahi, M. b. (1994). el-Müdevvene. Beyrut.
- Ayni, E. M. (2007). Minhâcü's-sülûk fi şerhi Tuhfeti'l-mülûk. Thk. Ahmed Kübeysi. Katar: Vezâretü'l-evkâf.
- Baberti, M. b.-R. (ty). el-Înâye Şerhu'l-Hidâye. Beyrut.
- Baberti, M.-R. (tarih yok). el-Înâye Şerhu'l-Hidâye. Beyrut.
- Balı, S., & Büyükşalvarcı, A. (2011). 1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi. İstanbul: Çatı Kitapları.
- Baz, A. A. (1998). Ahkâmü'l-Mâli'l-haram. Ürdün: Dâru'n-nefâis.
- Buhuti, M. b. (1430). Keşşâfü'l-kına' an metni'l-İkna'. Riyad: Vezâratu'l-Adl.
- Dalgın, N. (2010). Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi(16), s. 77-110.
- Desûkî, Ş. E. (ty). Hâşiyetu'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebîr li'd-Derdîr. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî.
- el-Baz, A. (1998). Ahkâmü'l-mâli'l-haram. Ürdün: Dâru'n-nefâis.
- Gazali, E. H.-T. (1985). İhyâu Ulûmi'd-Dîn. İstanbul: Temel Neşriyat.
- Gımatî, M. Y.-K. (1994). et-Tâc ve'l-iklil li Muhtasari Halil. Beyrut.
- Hamevî, E.-A. Ş.-M. (1985). Gamzu Uyûni'l-Besâir Şerhu Eşbâh ve'n-Nezâir. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Hammad, N. (2001). Kadâya fıkhiyye muâsıra f'l-mâl ve'l-iktisâd. Dimeşk: Dâru'l-kalem.
- Haydar, H. (2016). Düreru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Heytemi, E.-A. A. (1983). Tuhfetu'l- Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc. Kahire.
- Heytemi, E.-A. A. (1983). Tuhfetu'l- Muhtâc fi Şerhi'l-Minhâc. Kahire.
- İbn Abidin, M. E. (2000). Reddü'l-Muhtâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Ebi Şeybe, E. B. (1409). Kitabu'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsar. Riyad.
- İbn Maze, M. b.-B. (1424). el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fikhi'n-Nu'mânî. Thk. Ahmed Azzû İnâye. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- İbn Müflih, E. A. (2003). Kitabu'l-furu' ve Tashihu'l-furu'. Beyrut.
- İbn Neccar, T. M. (1999). Münthe'l-iradât. Thk. Abdullah et-Türki. Beyrut.
- İbn Nuceym, Z. b. (1999). el-Eşbâh ve'n-Nezâir, Thk. Zekeriyya Umeyrat. Beyrut
- İbn Receb, E.-F. A.-H.-İ. (2001). Câmiu'l-ulûm ve'l-hukmi fi şerhi erbaine hadisen min Cevâmii'l-kelîm. Beyrut.
- İbn Rüşd. (ty). Mesailu İbn Rüşd. Thk. Muhammed el-Habib et-Tickani. Beyrut-Mağrib.
- İbn Rüşd, A. e.-H. (2004). Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid. Kahire: Darü'l-hadis.
- İbn Rüşd, E. V.-H. (1988). el-Beyân ve't-Tahsil. Thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamî.
- İbn Teymiyye, T. E.-A.-H. (2005). Mecmûu'l-Fetâva (3. Baskı b.). Mansura: Daru'l-Vefa.
- İbnü'l-Arabî, E. B. (2002). Ahkâmu'l-Kur'ân. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (3. Baskı b.). Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- İbnü'l-Hümmam, ., K.-S. (ty). Fethu'l-Kadîr (2. Baskı b.). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İzz b. Abdüsselam, E. M.-S. (1990). Kavâidu'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm. Thk. Mahmud eş-Şankîti. Beyrut: Dâru'l-Meârif.
- Karafi, Ş. E.-A.-M.-M. (1994). ez-Zahîre. Thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dâru'l-Garb.
- Kasani, A. E. (1982). Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî.
- Kurtubi, E. A.-H. (1964). el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân. Kahire.
- Maverdi, E.-H. (2000). Ahkamu's-Sultaniyye. Beyrut.
- Nevevi, E. Z. (ty.). el-Kitabü'l-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb. . Cidde: Mektebetu'l-İrşâd.
- Ruheybani, M. b.-H. (1994). Metâlibu üli'n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-münteha. Beyrut: Mektebü'l-İslami.
- Semerkandi, E.-L. N. (1386). Uyûnü'l-mesâil. Thk. Salahaddin en-Nahi. Bağdad.
- Şevkani, M. b. (ty). es-Seylü'l-cerrâri'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhâr. Daru İbn Hazm.
- Şeyhizade, A. b. (1998). Mecmau'l-Enhur Şerhi Mülteka'l-Ebhur. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şürunbilali, E.-İ. H.-V.-M. (tarih yok). et-Tahkîkâtü'l-Kudsiyye, "Hıfzu'l-Aşgarayn", 52.Risale. Y. No: 00610. DİB Kütüphanesi.
- Tahtavi, A. b. (1997). Hâşiyetu't-Tahtavi alâ Meraki'l-felâh şerhi Nuri'l-îzâh. (T. M. el-Halidi, Dü.) Beyrut.
- Teftazani, S. M. (tarih yok). et-Telvîh ila keşf-i hakâiki't-Tenkîh (Cilt 2). Beyrut: Dar-u Erkam b. Ebi'l-Erkam.
- Umrani, E.-H. Y.-h.-Y. (2000). el-Beyan fî mezhebi'l-İmam eş-Şafii. Thk. Kasım Muhammed en-Nuri. Cidde: Daru'l-minhâc.
- Zeylai, O. b. (1313). Tebyînu'l-Hakâik. Kahire/Bolak: Matbaa Kubra'l-Emiriyye,.

THE TRANSACTIONS OF HARAM MIXED GOODS AND EARNINGS

EXTENDED SUMMARY

Different issues related to halal-haram mixed goods and earnings have entered our agenda with the most frequently asked questions. The problem of how religiously sensitive people should act in an environment where interest-free transactions, contracts involving gambling and gambling is becoming widespread with the introduction of the Internet, has peaked in today's complex market. In this book, the fiqh aspect of the subject was revealed and the current issues were tried to be clarified.

For example; What should be done forbidden goods that somehow come to the hands of a person?

Is it possible to do charity work with such dirty money?

is the Fiqh disputing the goods or money earned by the forbidden act?

Can a person with a forbidden capital establish a business with it and do a legitimate business?

Would anyone working in a company whose capital is mixed with haram can have a clean salary for his legitimate labor?

Can those who have haram earnings be a partner in a company that established with mixed capital ?

Can anyone take what he wants from someone has a forbidden profit?

Tax can be paid with haram money?

Haram mixed money with pilgrimage, zakat, charity, mosque building, such as things can be done?

In essence, if a forbidden property, money or interest that is held by a person is put on the market, it is related to the situation of those who are involved in the business of things such as buying, selling, partnership. So what is the situation of the second person who bought such a haram? Or, when a forbidden property is transferred to the second and third parties in ranges such as sales, partnership, inheritance, grants, and borrowings, will the property of the goods be transferred? What is the status of the profit generated by the use of a commodity obtained in a haram contract? Can the illness of such a property to be ruined by the change of liability of debt to another? After the second or third liability of debt acquires this haram, will the profits they make when they trade with this commodity be clean? If it is clean, can this situation be made systematic for cleaning the forbidden

property? If not, what should be done in this case? Is a forbidden property coming through inheritance lawful for heirs?

In this study, we will try to examine the evaluations of the jurists about saving on a product obtained by means of forbidden (haram) or treating with a person with forbidden goods, to make a partnership or to have a haram-halal mixed product.

We will touch upon the points where the views intersect and divide, taking into account the being jurisprudence of the subject as well as the evidence and bases on which the juridical approaches are based.

Even the fact that the study reveals the need in this regard should be considered as a step towards the goal in itself. Since we cannot claim a final result and solution in every subject, we can argue that this research will at least contribute to the Turkish fiqh literature on the subject.

In this research, first of all, we will examine how the subject is discussed and represented in our classical sources, and then we will try to put forward proposals to present solutions to today's issues within the framework of general principles and rules. In this respect, we tried to deal with the topic under three headings. In the first chapter, according to fiqh schools, according to the rate of haram in the property, we have mentioned the provisions regarding the shoppings, partnership or offering with those who have forbidden property.

In the second chapter, we made a general proposal for an approach to the issue by making a general review. In the third chapter, we tried to focus on a number of current issues from the bank to the stock market within the framework of the issues and jurisprudential considerations regarding the savings in haram goods.

Thus, we will see that the approaches put forward in our classical sources can shed light on the demands of solutions but when this is not sufficient, we will see that with the support of bases and general rules. Of course, while doing this, we will understand that we must listen to solution-generating, guiding approaches that do not obstruct life and do not set in front of basic needs.

We have tried to find out which fields it is connected to by referring to our classical sources on the subject, In addition, we have tried to update the subject by applying to the contributions and evaluations of the scholars of our time.

The sensitivity and importance of the subject is better understood when considering the ways in which the dimensions of the subject are expanding.

For this reason, we have taken care to take advantage of special studies dealing with current issues such as stock market, stock and interest. It is clear that in a world that is open to global influences such as banks, stock markets, export-import networks and e-commerce, it is no longer possible to tackle the usual reactions. What needs to be done is the realization of the original projects and institutions that carry the spirit of Islam in the fields of education, politics, social services and economic areas, and the attempts to open the way for the society and leaving the mark on the era with not doomed at a obligation status.

We tried to eliminate the confusion. For this purpose, the basic reference books of the four denominations were among our primary sources. In addition to this, we have tried to update the subject by applying to the contributions and evaluations of contemporary scholars.

The most important feature of the proposal, which we know as the assumption (*farz-ı kifaye*), is the determination of new duties and responsibilities for the basic needs of the society. One of the most important reasons of our weaknesses is the moral weakness and the other must be the weakness of the sufficient religious *fard* (*farz-ı kifaye*).

Today, we think that a social need should be evaluated as a necessity due to the weakness of haram-halal sensitivity of trade ethics.

This work, which is the first in Turkish sources in this scope and detail, aims to reveal a method that will shed light on the complex contemporary *fiqh* issues that are difficult to hard to deal with. Success is from Allah.